

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

Erasmus School of Economics

Bachelorscriptie [programma Financial Accounting]

Earnings management bij Europese banken onder IAS 39 en onder IFRS 9

Naam student: Maxim Kaplan

Studentnummer: 484904

Begeider: H.J. Bouwer

Tweede beoordelaar: M. van Dongen

Datum definitieve versie: 10-06-2022

Het geschrevene in deze scriptie is de opvatting van de auteur en niet noodzakelijk die van de begeleider, tweede beoordelaar, Erasmus School of Economics of Erasmus Universiteit Rotterdam.

Abstract

Er wordt onderzoek gedaan naar earnings management bij Europese banken met behulp van de voorziening voor kredietverliezen. Dit onderzoek wordt verricht voor de periode van het ‘incurred loss model’ van IAS 39 en voor de periode van het ‘expected loss model’ van IFRS 9. Dit verschil in modellen is zinvol om te onderzoeken, omdat bij de overgang van het ‘incurred loss model’ naar het ‘expected loss model’ geen rekening is gehouden met earnings management. De onderzoeksvraag is dan ook: wat is de invloed van het ‘expected loss model’ van IFRS 9 op earnings management bij banken in vergelijking met het ‘incurred loss model’ van IAS 39? Op basis van de literatuur wordt verwacht dat earnings management aanwezig is in de periode van IFRS 9, maar niet in de periode van IAS 39. Gevonden in de literatuur wordt dat banken gebruik maken van ‘earnings smoothing’, een vorm van earnings management, gericht op het egaliseren van winsten. Om mogelijke motieven voor earnings smoothing te verduidelijken wordt bovendien onderscheid gemaakt tussen beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde banken. Data worden gebruikt van de jaren 2015 tot en met 2020 en worden onderzocht met behulp van een lineaire regressieanalyse. Gevonden wordt dat niet-beursgenoteerde banken over het gehele tijdsverloop gebruik maken van de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings management. Earnings management lijkt wel te zijn afgenomen in de periode van het ‘expected loss model’ van IFRS 9. Voor wat betreft beursgenoteerde banken, geen bewijs wordt gevonden voor earnings management. Beperkingen van het onderzoek zijn een gebrek aan verklarende controle variabelen en een gebrek aan data in de periode van IFRS 9. De aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn gericht op het verhelpen van deze beperkingen.

Inhoud

Hoofdstuk 1 – Inleiding	4
Hoofdstuk 2 – Literatuuronderzoek	7
Paragraaf 2.1 – De overgang van ‘incurred loss’ naar ‘expected loss’	7
Paragraaf 2.2 – Earnings management.....	8
Paragraaf 2.3 – Motieven voor earnings smoothing	10
Paragraaf 2.4 – Earnings smoothing bij niet-beursgenoteerde banken	11
Paragraaf 2.5 – Earnings smoothing onder IAS 39.....	11
Paragraaf 2.6 – Earnings smoothing onder IFRS 9.....	12
Paragraaf 2.7 - Conclusie	13
Hoofdstuk 3 – Onderzoeksopzet	15
Paragraaf 3.1 – Data.....	15
Paragraaf 3.2 – Onderzoeksmethode	16
Hoofdstuk 4 - Resultaten	19
Paragraaf 4.1 – Beschrijvende statistieken	19
Paragraaf 4.2 – Regressieresultaten	21
Paragraaf 4.3 – Overige resultaten.....	24
Hoofdstuk 5 – Conclusie & Discussie	26
Paragraaf 5.1 – Conclusie	26
Paragraaf 5.1 – Discussie	28
Literatuur	29
Appendix.....	33

Hoofdstuk 1 – Inleiding

Vanaf 2018 zijn bedrijven verplicht de nieuwe IFRS-standaard voor financiële instrumenten toe te passen. Deze standaard, getiteld IFRS 9, vervangt de oude standaard IAS 39. Een belangrijk onderdeel van deze wijziging is de overgang van een ‘incurred loss model’ naar een ‘expected loss model’ voor bijzondere waardeverminderingen. In plaats van verliezen op bepaalde financiële instrumenten pas te nemen als deze zich daadwerkelijk voordoen, moet nu een schatting worden gemaakt van toekomstige verliezen (Novotny-Farkas, 2016). De reden dat dit nieuwe model is ingevoerd is de financiële crisis van 2008: omdat banken onder het oude model voor waardeverminderingen alleen rekening moesten houden met daadwerkelijk geleden verliezen op leningen, hadden ze een prikkel risicovolle leningen te verstrekken. Dit zou onder het nieuwe model niet het geval zijn, omdat de waardeverminderingen van risicovolle leningen meteen moeten worden verantwoord (Pastiranová & Witzany, 2022). Hoewel de redengeving van de wijziging ongetwijfeld een interessant vraagstuk op zichzelf is, wordt in deze scriptie ingegaan op een belangrijke implicatie van deze wijziging, namelijk het gevolg voor earnings management bij banken. De overgang van een ‘incurred loss model’ naar een ‘expected loss model’ heeft immers invloed op de voorziening voor kredietverliezen, een belangrijk instrument dat banken gebruiken voor earnings management (Scheiner, 1981). Naar earnings management bij banken is veelvuldig onderzoek gedaan. De meningen over earnings management bij banken onder het incurred loss model lijken echter nogal uiteen te lopen. Er lijkt wel een consensus te zijn dat de invoering van IAS 39 voor minder earnings management heeft gezorgd ten opzichte van de periode voor IAS 39 (Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan, 2011). Nu bedrijven vanaf 2018 IFRS 9 moeten volgen met inbegrip van het expected loss model, heeft dit effect op earnings management bij banken. Dit maakt het zinvol na te gaan wat voor effect dit is. Deze zinvolheid wordt versterkt omdat meer subjectiviteit aanwezig is onder het nieuwe model aangezien daarbij schattingen moeten worden gemaakt (Novotny-Farkas, 2016). De onderzoeksvraag luidt dus:

Wat is de invloed van het ‘expected loss model’ van IFRS 9 op earnings management bij banken in vergelijking met het ‘incurred loss model’ van IAS 39?

Er is veelvuldig onderzoek gedaan naar earnings management bij banken. Het bewijs voor earnings management bij banken is vooral afkomstig uit de Verenigde Staten. Scheiner

(1981) heeft als eerste bewijs geleverd dat banken de voorziening voor kredietverliezen gebruiken als instrument voor earnings management. Greenawalt en Sinkey (1998) hebben vervolgens gevonden dat banken dit doen om fluctuaties buiten de winst te houden. In de Europese Unie is vooral onderzoek gedaan naar earnings management van banken bij de overgang van lokale GAAP naar IAS 39 in 2005. Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan (2011) vonden dat sprake is van earnings management onder IAS 39, maar ook dat dit aanzienlijk was verminderd ten opzichte van de periode voor IAS 39. Ozili (2019) daarentegen vond geen statistisch significant bewijs voor earnings management onder IAS 39. Hij stelt dat dit komt door strikte regulering en controle door externe auditors. Op basis van het voorafgaande luidt de eerste deelvraag dan ook:

Deelvraag 1: In hoeverre wordt de voorziening voor kredietverliezen gebruikt door banken als instrument voor earnings management onder IAS 39?

De essentie van de overgang van het incurred loss model naar het expected loss model is dat verliezen geschat moeten worden en meteen voor dezelfde periode moeten worden verantwoord in de voorziening voor kredietverliezen. Er wordt echter weinig houvast geboden hoe deze schattingen moeten worden gemaakt. Het ontwikkelen van specifieke modellen wordt dan ook aan de banken zelf overgelaten. Dit betekent dat het bankmanagement een grotere vrijheid van handelen heeft dan voorheen, en wel om schattingen te maken die voor earnings management kunnen zorgen (Novotny-Farkas, 2016). Deze redenering wordt ondersteund door Oberson (2020). Hij heeft gevonden dat internationale banken die IFRS 9 toepassen intensief gebruik maken van de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings management. In lijn met deze beide onderzoeken luidt de tweede deelvraag:

Deelvraag 2: In hoeverre wordt de voorziening voor kredietverliezen gebruikt door banken als instrument voor earnings management onder IFRS 9?

Dit onderzoek is maatschappelijk relevant omdat banken een belangrijk fundament zijn van de maatschappij, niet alleen omwille van het betalingsverkeer of de financiële sector, of als bron van stabiliteit en betrouwbaarheid, maar ook omwille van de economie in het algemeen. Vooral in hoeverre banken niet transparant zijn over risico's en deze proberen te verbergen

door earnings management is belangrijk. Deze risico's kunnen immers grote maatschappelijke gevolgen hebben als deze plotseling tevoorschijn komen.

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant omdat er nog weinig onderzoek is gedaan naar earnings management onder het expected loss model in tegenstelling tot earnings management onder het eerdere incurred loss model. Bovendien lijken de meningen over earnings management bij banken nogal uiteen te lopen, dus de oorzaken hiervan nagaan is zinvol.

Dit onderzoek bevat drie componenten: (1) een uiteenzetting van de literatuur, (2) een onderzoek op basis van beschikbare data en (3) een conclusie.

De uiteenzetting van de literatuur vindt als eerste plaats. Binnen deze uiteenzetting wordt eerst de overgang besproken van het 'incurred loss model' naar het 'expected loss model' en wat beide modellen inhouden. Vervolgens wordt earnings management omschreven en worden mogelijke motieven voor earnings management besproken. Hierna wordt ingegaan op earnings management bij beursgenoteerde banken en niet-beursgenoteerde banken. Voorts worden op basis van de literatuur hypothesen opgesteld. Als laatste volgt een korte conclusie.

Het onderzoek op basis van beschikbare data vindt als tweede plaats. Eerst worden de gebruikte data toegelicht en wordt de onderzoeksmethode uitgewerkt. Vervolgens wordt het onderzoek uitgevoerd en worden de resultaten besproken.

Als derde wordt een conclusie gegeven op basis van de literatuur en op basis van het uitgevoerde onderzoek. Als laatste hierbij worden beperkingen van het onderzoek besproken en aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

Hoofdstuk 2 – Literatuuronderzoek

Paragraaf 2.1 – De overgang van ‘incurred loss’ naar ‘expected loss’

De standaard IAS 39 is uitgegeven in 2004 en werd verplicht vanaf het begin van 2005. Een belangrijk punt binnen deze standaard was een toenemend gebruik van de reële-waarde methode voor financiële activa en passiva. De doelen hiervan waren de transparantie van financiële activa en passiva te vergroten en ervoor te zorgen dat winsten en verliezen tijdig werden verantwoord. Dit was belangrijk om manipulatie en earnings smoothing met behulp van ongerealiseerde winsten en verliezen tegen te gaan. Aan financiële activa gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs werd minder aandacht besteed (Ozili, 2019).

De waardeverminderingen van financiële activa gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs vonden plaats via het zogenaamde ‘incurred loss model’. Dit model houdt in dat verliezen pas in acht moeten worden genomen als objectief bewijs bestaat voor een bijzondere waardevermindering voor het einde van de verslaggevingsperiode. IAS 39 paragraaf 59 bevat ter verduidelijking een niet-limitatieve opsomming van triggergebeurtenissen die indicatief kunnen zijn voor een bijzondere waardevermindering. Belangrijk is dat bestaande verwachtingen die betrekking hebben op toekomstige verliezen niet worden meegenomen, ongeacht de waarschijnlijkheid. Gecombineerd met een zeer strenge houding betekende dit dat verliezen pas vlak voor wanbetaling in acht moesten worden genomen (Novotny-Farkas, 2016).

Dat dit model sterke beperkingen had werd ondervonden in de financiële crisis van 2008. Dit vermoeden werd twee jaar later versterkt door de staatsschuld crisis van 2010, in het bijzonder door de waardevermindering van Griekse overheidsobligaties. Men concludeerde dat het statische incurred loss model tekortschoot vanwege de procyclische karakteristieken en het ontbreken van voorzichtigheid. Deze zaken waren dan ook de reden om bij de latere standaard IFRS 9 over te stappen naar de tegenpool van het eerdere model, het dynamische ‘expected loss model’ (Camfferman, 2015; Pastiranová & Witzany, 2022).

Met de verplichte invoer in 2018 van de vervangende standaard IFRS 9 werd het ‘expected loss model’ de nieuwe werkelijkheid. Bij dit nieuwe model moet veel meer informatie in acht worden genomen bij het bepalen van bijzondere waardeverminderingen. Deze zijn met name

de gebeurtenissen in het verleden, de huidige omstandigheden en de redelijk voorzienbare gebeurtenissen in de toekomst. IFRS 9 maakt bovendien onderscheid tussen drie fases van kredietrisico. De eerste fase omvat zowel financiële instrumenten met een beperkte toename in kredietrisico sinds de eerste opname, als financiële instrumenten met weinig kredietrisico op de verslagleggingsdatum. Voor deze activa moeten alleen de verwachte verliezen in de komende twaalf maanden in aanmerking worden genomen. De redenering hierachter is om te benadrukken dat leningen ook voldoende rendement moeten behalen om kredietverliezen te compenseren. In tegenstelling tot IAS 39 vindt er zo per saldo geen overwaardering plaats van de rentebaten. De tweede fase omvat financiële instrumenten met een significante verslechtering van de kredietkwaliteit sinds de eerste opname, maar zonder objectief bewijs voor een bijzondere waardevermindering. Voor deze instrumenten moeten de verwachte verliezen voor de gehele resterende levensduur in aanmerking worden genomen. Dit is gebaseerd op de gedachte dat er een economisch verlies optreedt als het kredietrisico significant hoger is dan de initiële verwachtingen. Als bovendien objectief bewijs bestaat voor een bijzondere waardevermindering bevinden de financiële instrumenten zich in fase drie. Een definitieve bijzondere waardevermindering wordt dus eerder en geleidelijker verantwoord onder IFRS 9 (fase 2) dan onder IAS 39 (fase 3) (Novotny-Farkas, 2016). Een belangrijk punt is echter dat IFRS 9 veel beoordelingsvrijheid geeft, bijvoorbeeld bij het schatten van de verwachte verliezen. Behalve enkele indicatoren biedt het nieuwe model dus weinig houvast (Pastiranová & Witzany, 2022). Sommige auteurs, bijvoorbeeld Durović (2019), hebben als reactie modellen ontwikkeld, maar bedrijven zijn niet hieraan gehouden.

De gedachte achter het strikte incurred loss model van IAS 39 was opportunistisch gedrag met behulp van beoordelingsvrijheid in te perken en te convergeren met de striktere Amerikaanse accounting standaarden van US GAAP (Gebhardt & Novotny-Farkas, 2011). Duidelijk bij het expected loss model is dat het vooral gericht is op voorzichtigheid en dat minder aandacht wordt besteed aan het voorkomen van earnings management (Novotny-Farkas, 2016). De beoordelingsvrijheid van het expected loss model is dus een mes dat aan twee kanten snijdt.

Paragraaf 2.2 – Earnings management

Dit onderzoek is gericht op earnings management met behulp van de voorziening voor kredietverliezen. In de literatuur wordt de voorziening voor kredietverliezen beschouwd als een belangrijk instrument voor earnings management bij banken. De reden hiervoor is dat

deze voorziening bij banken over het algemeen zeer groot zal zijn omdat leningen verstrekken tot de belangrijkste activiteiten van banken behoort (Fonseca & González, 2008). Om inzicht te krijgen in earnings management bij banken met behulp van de voorziening voor kredietverliezen is het zinvol na te gaan wat earnings management precies is. Immers, als earnings management niet gedefinieerd kan worden, maakt dit onderzoek moeilijk. Een probleem is echter dat in de literatuur geen consensus bestaat over de definitie van earnings management (Beneish, 2001).

El Diri (2018) heeft verscheidene definities geanalyseerd en op basis hiervan een omschrijving gegeven van earnings management. Hij stelt dat het bij earnings management gaat om het sturen van winsten binnen de geldende accounting regels. Hij stelt vervolgens dat dit mogelijk is omdat managers als de regels het toestaan een zekere vrijheid van handelen hebben bij beslissingen omtrent externe financiële verslaggeving. Het doel van de managers hierbij zou zijn een voordeel te behalen door de belanghebbenden te misleiden, maar deze misleiding hoeft niet noodzakelijk slecht voor hen te zijn. Er zou geen sprake zijn van fraude, omdat binnen de geldende accounting regels wordt gebleven. El Diri (2018) maakt vervolgens onderscheid tussen echte earnings management en kunstmatige earnings management. Bij echte earnings management gaat het om het sturen van economische beslissingen. Bij kunstmatig earnings management gaat het om een zekere vrijheid van handelen bij het management met betrekking tot accounting beslissingen. Volgens Zhang (2012) worden echte earnings management en kunstmatige earnings management als substituten van elkaar gezien, afhankelijk van de relatieve kosten.

Het gebruik van de voorziening voor kredietverliezen is een voorbeeld van kunstmatige earnings management. Het is echter onvoldoende om meteen te stellen dat banken mogelijk aan kunstmatige earnings management doen, omdat kunstmatige earnings management diverse vormen kan aannemen. Op basis van de literatuur kan worden geconcludeerd dat de specifieke vorm die bij banken wordt toegepast kunstmatige earnings smoothing is (zie bijvoorbeeld Curcio & Hasan, 2015). Earnings smoothing houdt in dat de winsten worden gestuurd doordat winsten in goede jaren worden verplaatst naar slechte jaren. Dit zorgt ervoor dat de winst minder fluctueert (Goel & Thakor, 2003).

Paragraaf 2.3 – Motieven voor earnings smoothing

Vervolgens is het zinvol te bekijken waarom earnings smoothing zou plaatsvinden. Dit is zinvol teneinde de resultaten van het onderzoek te kunnen interpreteren. El Diri (2018) onderscheidt drie mogelijke motieven voor earnings smoothing: (1) het beïnvloeden van de risico perceptie van belanghebbenden, (2) de vormgeving van de beloning van managers en (3) vanwege invloed van externe partijen.

Bij earnings smoothing wordt de winst over de jaren afgevlakt, hetgeen resulteert in minder fluctuaties van de winst. Zo kan de risicoperceptie van belanghebbenden worden beïnvloed (Walker, 2013). Risicoperceptie heeft zelf weer invloed op de aandelenprijs. Als er informatie asymmetrie is, zou het mogelijk kunnen zijn dat het risico dat belanghebbenden ervaren niet in overeenstemming is met het risico dat managers onderkennen. Managers kunnen dan de risicoperceptie laten afnemen met behulp van earnings smoothing zodat de aandelenprijs ten onrechte stijgt. Dit is echter nadelig voor de belanghebbenden (Yaari, 2005). Het tegenovergestelde is ook mogelijk: earnings smoothing kan als instrument worden toegepast om de risicoperceptie te corrigeren en de aandelenprijs in overeenstemming te laten zijn met de reële waarde van het bedrijf. In dit geval is earnings smoothing juist voordelig voor de belanghebbenden (Sankar & Subramanyam, 2011).

Het tweede motief voor earnings smoothing is de vormgeving van de beloning van managers. Als de beloning van managers afhankelijk is van de winst of van de aandelenprijzen hebben managers een prikkel de winst te sturen. Dit is uit onderzoek bewezen. Oyer (1998) vindt dat managers winst verschuiven van goede perioden naar slechte perioden opdat hun beloning in de tijd gelijk kan blijven. Allen (1985) vindt dat dit effect groter is naarmate managers langere-termijn contracten hebben. Fudenberg & Tirole (1995) vinden dat managers de winst sturen om ontslag te voorkomen bij slechte vooruitzichten in de volgende periode.

Een laatste motief voor earnings management is de invloed van externe partijen. Hierbij moet worden gedacht aan (1) de politieke cultuur, (2) de bestaande regelgeving en (3) toezicht. Bij de politieke cultuur kan bijvoorbeeld worden gedacht aan corruptie bij politieke gezagsdragers. Bij de bestaande regelgeving kan worden gedacht aan (belasting)wetten en accounting standaarden. Bij toezicht kan worden gedacht aan de onafhankelijkheid van gezagsorganen en auditors (El Diri, 2018).

Paragraaf 2.4 – Earnings smoothing bij niet-beursgenoteerde banken

Een belangrijk vraagstuk is in hoeverre de eerste twee genoemde motieven standhouden bij banken waarvan de aandelen niet op een beurs worden verhandeld. Immers, bij dergelijke banken spelen aandelenprijzen een minder belangrijke rol. Het standpunt in de literatuur is dan ook dat de beide genoemde motieven geen rol spelen bij dergelijke banken. Dit standpunt gaat echter voorbij aan een belangrijk tegenargument: banken waarvan de aandelen niet beursgenoteerd zijn, zijn over het algemeen kleiner en hebben dus minder mogelijkheden om hun portfolio te diversificeren. De prikkel is derhalve groter om risico te verbergen. Het daadwerkelijke effect is dan ook uiteindelijk een empirische kwestie (Fonseca & González, 2008). Zowel Beatty en Harris (1999) als Beatty, Ke & Petroni (2002) vonden dat Amerikaanse banken waarvan de aandelen publiekelijk werden verhandeld uitvoeriger gebruik maakten van de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings smoothing. Anandarajan, Hasan & McCarthy (2007) bevestigden dit voor Australische banken. Ozili (2019) vond geen statistisch significant bewijs voor earnings smoothing bij Europese banken; dit gold zowel voor beursgenoteerde als voor niet-beursgenoteerde banken. Op voorhand is het dus moeilijk om hieromtrent voorspellingen te doen.

Paragraaf 2.5 – Earnings smoothing onder IAS 39

Er is relatief veel onderzoek gedaan naar earnings smoothing onder het incurred loss model van IAS 39, in vergelijking met het expected loss model van IFRS 9. De meeste onderzoeksresultaten lijken bovendien in overeenstemming met elkaar te zijn.

Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan (2011) hebben onderzoek gedaan naar de invoer van IAS 39 in de Europese Unie. Er werd onderscheid gemaakt tussen banken die IAS 39 vrijwillig implementeerden voor de verplichte invoeringsdatum en banken die IAS 39 implementeerden vanaf de verplichte invoeringsdatum. Er werd statistisch significant bewijs gevonden voor earnings smoothing, zowel tijdens de periode van lokale GAAP als tijdens de periode van IAS 39, hoewel earnings smoothing aanzienlijk was afgenomen na de invoer van IAS 39. Het verschil tussen banken die IAS 39 vrijwillig voor de verplichte invoeringsdatum toepasten en banken die IAS 39 vanaf de verplichte invoeringsdatum toepasten was beperkt. Bovendien werd meer earnings smoothing gevonden bij risicovollere banken. Ozili & Outa (2018) onderzochten de invoer van IAS 39 in Nigeria. Net als Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan (2010) maakten zij onderscheid tussen banken die IAS 39 vrijwillig implementeerden voor de verplichte invoeringsdatum en banken die IAS 39 implementeerden

vanaf de verplichte invoeringsdatum. Er werden geen aanwijzingen voor earnings smoothing gevonden in de periode na de verplichte invoer van IAS 39. Wel werd statistisch significant bewijs voor earnings smoothing gevonden in de periode na de eerste vrijwillige invoeringsmogelijkheid van IAS 39, maar voor de verplichte invoeringsdatum. Ozili (2019) vindt geen aanwijzingen voor earnings smoothing na de verplichte invoer van IAS 39 in Europa. Hij stelt dat dit komt door strikt toezicht van gezagsorganen en kritisch onderzoek door auditors. Gebhardt & Novotny-Farkas (2011) kwamen al eerder tot een vergelijkbare conclusie. Statistisch significant bewijs werd gevonden voor earnings smoothing in de periode voor de verplichte invoer van IAS 39, maar niet met betrekking tot de periode erna. De schrijvers vonden bovendien dat earnings smoothing mede afhankelijk is van de mate van toezicht van gezagsorganen en de mate waarin het eigendom van banken gespreid is. Osma, Mora & Porcuna-Enguix (2019) bouwen voort op Gebhardt & Novotny-Farkas (2011) en komen tot eenzelfde conclusie.

Op basis van de strenge regels voor bijzondere waardeverminderingen onder het incurred loss model en op basis van de besproken onderzoeken, lijkt er weinig ruimte voor earnings smoothing onder het incurred loss model te zijn. De eerste hypothese luidt derhalve:

Hypothese 1: Banken gebruiken de voorziening voor kredietverliezen niet als instrument voor earnings smoothing onder het ‘incurred loss model’ van IAS 39.

Paragraaf 2.6 – Earnings smoothing onder IFRS 9

Zoals besproken in paragraaf één van dit hoofdstuk is er veel beoordelingsvrijheid onder het expected loss model. Deze beoordelingsvrijheid is er in twee vormen: (1) het schatten van de verwachte verliezen en (2) de timing van de verwachte verliezen. Met het schatten van de verwachte verliezen wordt bedoeld dat banken zelf de vrijheid hebben op welke wijze zij de verwachte verliezen schatten. Bij de timing van verwachte verliezen moet worden gedacht aan de overgang van fase 1 naar fase 2 van kredietrisico, met andere woorden het vaststellen wanneer er een significante verslechtering van de kredietkwaliteit is. Dit is van belang omdat dan de verwachte verliezen over de resterende levensduur in acht moeten worden genomen, in plaats van de verwachte verliezen in de komende twaalf maanden. Om toch opportunistisch gedrag in te perken is het cruciaal dat voldoende aanvullende informatie wordt verstrekt. Nadelig is echter dat er geen vereiste is om informatie te verstrekken over de

schattingen in vergelijking met de daadwerkelijke uitkomsten. Op het eerste gezicht lijkt er dus in theorie voldoende ruimte voor earnings management (Novotny-Farkas, 2016).

Naar earnings management bij banken onder het expected loss model met behulp van de voorziening voor kredietverliezen is nog weinig onderzoek gedaan. Obserson (2021) deed hoofdzakelijk onderzoek naar het effect van IFRS 9 op kredietverzuimswaps. Een kredietverzuimswap is een verzekering afgesloten bij een derde om de hoofdsom te garanderen van een portefeuille van obligaties. Een belangrijke nevenuitkomst van deze studie is dat ook informatie werd gevonden over het gebruik van earnings management. Op basis van data van wereldwijde banken in de periode 2014-2019 concludeert hij dat er aanwijzingen zijn voor earnings management onder IFRS 9. Kund en Neitzert (2020) deden onderzoek naar earnings management en kapitaalmanagement bij banken met behulp van jaarlijkse stresstesten bij Europese banken. Bij dergelijke stresstesten wordt gekeken hoe veerkrachtig banken zijn tegenover hypothetische economische schokken. De gedachte is dat banken zo veerkrachtig mogelijk willen lijken bij dergelijke testen en dat zij daarom een prikkel hebben hun winst te sturen. Kund en Neitzert vonden inderdaad bewijs voor een toename van earnings management onder IFRS 9. Gomaa, Kanagaretnam, Mestelman & Shehata (2019) vonden aanwijzingen voor earnings management in een wiskundig gemodelleerde setting.

Gegeven de theoretische grondslag, vooral in vergelijking met het strenge incurred loss model, en de bevestigende onderzoeken, luidt de tweede hypothese:

Hypothese 2: Banken gebruiken de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings smoothing onder het ‘expected loss model’ van IFRS 9.

Paragraaf 2.7 - Conclusie

In dit onderzoek wordt getracht aanwijzingen te vinden voor earnings management bij banken met behulp van de voorziening voor kredietverliezen. Ook al zou er in dit onderzoek geen bewijs voor earnings management worden gevonden, betekent dit echter niet dat banken geen earnings management toepassen. Zhang (2020) stelt immers dat echte earnings management en kunstmatige earnings management substituten van elkaar zijn. Als dus geen bewijs voor echte earnings management gevonden kan worden, zou dit bijvoorbeeld kunnen betekenen dat de relatieve kosten van kunstmatige earnings management te hoog zijn. Denk

bijvoorbeeld aan het eerdergenoemde strenge toezicht door gezagsorganen. Dit zou kunnen betekenen dat banken zijn overgestapt op echte earnings management (Ozili, 2019).

Hoofdstuk 3 – Onderzoeksopzet

Paragraaf 3.1 – Data

De gebruikte data zijn hoofdzakelijk afkomstig uit de BankFocus database van Bureau van Dijk. De BankFocus database is een database die in het bijzonder is gericht op de data van banken en bank-gerelateerde financiële instellingen. Aangezien IFRS 9 verplicht werd vanaf 1 januari 2018, worden data gebruikt van rond dit jaar. Gekozen is voor drie jaar aan observaties voor het incurred loss model van IAS 39 (2015-2017) en drie jaar aan observaties voor het expected loss model van IFRS 9 (2018-2020). Dit resulteert in totaal zes jaar aan observaties. Overige data zijn afkomstig uit de Eurostat database.

In lijn met het onderzoek van Curcio & Hasan (2015) naar earnings management bij Europese banken onder IAS 39, worden drie selectiecriteria gebruikt voor banken, namelijk (1) de geografisch locatie van banken, (2) het voorkomen van dubbeltelling van banken en (3) de homogeniteit van banken. Het eerste selectie criterium is de geografische locatie van banken. Voor dit onderzoek wordt alleen gebruikgemaakt van de data van banken uit de lidstaten van de Europese-Unie. Dit wordt gedaan om de vergelijkbaarheid met eerder onderzoek naar earnings management te vergroten. Om de kwaliteit van de data te waarborgen worden echter alleen de banken geselecteerd uit lidstaten die de euro als nationale munteenheid hanteren. Het tweede selectie criterium is het voorkomen van dubbeltelling. Hiervoor wordt gezorgd door alleen data uit geconsolideerde jaarrekeningen te gebruiken. Zo wordt voorkomen dat data tweemaal wordt meegeteld, eenmaal bij een houdstermaatschappij en eenmaal bij een individuele bank. Het derde selectie criterium is de homogeniteit van banken. Ten behoeve van dit selectie criterium is gekozen om uitsluitend de data van commerciële banken te gebruiken, aangezien in de literatuur voornamelijk dit type banken wordt onderzocht. Zo zijn de onderzochte banken hetzelfde qua investeringsactiviteiten en qua financieringsactiviteiten. Dit vergroot de vergelijkbaarheid van de onderzoeksresultaten met eerder onderzoek (zie bijvoorbeeld Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan, 2011).

De gevonden dataset bevat 153 commerciële banken. Na het verwijderen van banken met incomplete of incorrecte data blijven 95 banken over. Deze hoeveelheid banken resulteert in 570 observaties verspreid over de periode van 2015 tot en met 2020.

Paragraaf 3.2 – Onderzoeksmethode

Het onderzoek wordt uitgevoerd met behulp van een regressieanalyse. De statistische significantie van de variabelen kan dan een aanwijzing geven voor earnings smoothing bij banken. De specifieke vorm van de regressieanalyse wordt gebaseerd op het onderzoek van Ozili (2019). De regressieanalyse van Ozili (2019) is op haar beurt weer gebaseerd op eerder onderzoek (zie bijvoorbeeld Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan, 2011).

De volgende algebraïsche vergelijking wordt gebruikt om earnings smoothing na te gaan:

$$\begin{aligned} VVKV_{it} = & \alpha_0 + \alpha_1 OL_{it} + \alpha_2 \Delta BL_{it} + \alpha_3 T1K_{it} + \alpha_4 WVBV_{it} + \alpha_5 IFRS_{it} \\ & + \alpha_6 (WVBV * IFRS)_{it} + \alpha_7 \Delta BBP_{it} + \alpha_8 TA_{it} + \beta Land\ dummies \\ & + \gamma Yaar\ dummies + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Hierbij is:

i	= bank;
t	= jaar;
VVKV	= verhouding van de voorziening voor kredietverliezen tot de totale activa;
OL	= verhouding van de oninbare leningen tot de bruto leningen;
ΔBL	= mutatie van de bruto leningen;
T1K	= verhouding van het tier 1-kernkapitaal tot de risicogewogen activa;
WVBV	= winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen in verhouding tot de totale activa;
IFRS	= dummy variabele die is 1 na de verplichte invoeringsdatum van IFRS 9 en 0 ervoor;
WVBV*IFRS	= interactie-effect tussen de winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen en de periode vanaf de verplichte invoeringsdatum van IFRS 9;
ΔBBP	= landelijke verandering in het reële bruto binnenlandse product;
TA	= natuurlijke logaritme van de totale activa;
ε	= error term.

De belangrijkste variabelen zijn WVBV en WVBV*IFRS. De variabele WVBV geeft het verband weer tussen enerzijds de voorziening voor kredietverliezen en anderzijds de winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen in de periode van het incurred loss model van IAS 39. Met inachtneming van de eerste hypothese wordt verwacht dat dit verband noch statistisch significant is noch positief is. De tweede variabele WVBV*IFRS is een interactie-effect en geeft hetzelfde verband weer, maar dan in de periode van het expected loss model van IFRS 9. Met inachtneming van de tweede hypothese wordt verwacht dat dit laatste verband statistisch significant is en positief is. De WVBV-variabele is gedeeld door de totale activa om ervoor te zorgen dat de grootte van een bank geen rol speelt.

De OL-variabele geeft aan hoeveel van de totale leningen oninbaar wordt geacht. Volgens Ozili (2019) is dit een ex post maatstaf van de kwaliteit van leningen van een bank en is het dus ook een goede indicator voor het risico van een bank. Net zoals de OL-variabele geeft de Δ BL variabele een indicatie voor het risico van een bank. Foos, Norden en Weber (2010) vinden dat een toename in het aantal leningen leidt tot een hogere voorziening voor kredietverliezen gedurende een aantal jaren. Door deze variabelen constant te houden worden risicofactoren uitgezonderd die van invloed zouden kunnen zijn op de hoogte van de voorziening voor kredietverliezen. De verwachting voor beide variabelen is dat het verband met de voorziening voor kredietverliezen positief zal zijn, omdat meer risico naar verwachting voor meer bijzondere waardeverminderingen zal zorgen.

De T1K variabele ziet op kapitaalmanagement. Bij kapitaalmanagement stuurt het bankmanagement kunstmatig de ratio's die de financiële kracht van een bank weergeven. Zo lijkt een bank veerkrachtiger dan hij daadwerkelijk is. Een van deze ratio's is de tier 1-kernkapitaal ratio. Uit onderzoek in de Verenigde-Staten bleek dat banken de voorziening voor kredietverliezen gebruikten om deze ratio te beïnvloeden (zie bijvoorbeeld Beatty, Chamberlain & Magliolo 1995). De reden hiervoor was volgens Anandarajan, Hasan & Lozano-Vivas (2003) om boetes voor het schenden van de ratio te voorkomen. Het onderzoek in de Verenigde-Staten vond echter plaats voor de invoer van de Basel Conventies, zijnde internationale afspraken met betrekking tot de solvabiliteit van financiële instellingen. Deze afspraken wierpen mede een barrière op tegen kapitaalmanagement (Fonseca & González, 2007). Dit leek zijn vruchten afgeworpen te hebben omdat kapitaalmanagement in veel landen niet meer werd waargenomen (zie bijvoorbeeld Anandarajan, Hasan en McCarthy, 2007). Niettemin vonden Ahmed, Takeda & Thomas (1999) toch bewijs voor kapitaalmanagement bij Amerikaanse banken na de invoer van de Basel Conventies. Volgens Bart, Caprio & Levine (2004) komt dit omdat overheden een zekere vrijheid hadden bij het invoeren van de Basel Akkoorden. Gegeven deze vrijheid en gegeven het feit dat sommige banken relatief hoge boetes kunnen krijgen voor het schenden van de tier 1-kernkapitaal ratio, wordt deze ratio meegenomen in de regressie (Leventis, Dimitropoulos & Anandarajan, 2011). Verwacht wordt dat het verband tussen de tier 1-kernkapitaal ratio en de voorziening voor kredietverliezen negatief is omdat er bij een lage ratio een prikkel kan zijn om de ratio kunstmatig te verhogen.

De Δ BBP-variabele wordt meegenomen in de regressie om de fluctuaties van de conjunctuur constant te houden. Op basis van Pastiranová & Witzany (2022) wordt verwacht dat het verband met de conjunctuur negatief is onder IAS 39 en positief is onder IFRS 9. De reden hiervoor is dat bijzondere waardeverminderingen bij het incurred loss model pas achteraf moeten worden verantwoord (als de conjunctuur verslechtert) en bij het expected loss model meteen zodra deze waardeverminderingen worden verwacht (ook al groeit de conjunctuur nog).

Hoofdstuk 4 - Resultaten

Paragraaf 4.1 – Beschrijvende statistieken

In de onderstaande Tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de dataset. Voor beter inzicht in de data wordt onderscheid gemaakt tussen de periode van IAS 39 en de periode van IFRS 9.

Tabel 1 Beschrijvende statistieken

	Volledig (2015-2020)			IAS 39 (2015-2017)			IFRS 9 (2018-2020)		
Variabele	Gem.	Med.	SD	Gem.	Med.	SD	Gem.	Med.	SD
VVKV	0,38	0,13	1,12	0,52	0,13	1,61	0,25	0,13	0,43
WVBV	1,04	0,85	1,34	1,19	0,94	1,63	0,90	0,78	0,95
ΔBL	7,09	3,68	31,21	7,10	3,81	34,13	7,08	3,63	28,07
OL	8,35	3,93	12,11	9,97	4,80	13,52	6,74	3,37	10,29
T1K	17,36	15,11	7,28	16,81	14,78	6,89	17,90	15,68	7,62
TA	23,67	23,41	2,18	23,60	23,24	2,21	23,74	23,45	2,14
ΔBBP	1,12	1,95	4,23	2,20	2,20	2,83	-0,47	1,70	4,78

De dataset bevat 570 observaties van 95 banken uit de periode van 2015 tot en met 2020. Alle waarden, behalve die van de variabele TA, staan ter verduidelijking in percentages. De getallen zijn afgerond op twee decimalen achter de komma. Gem. staat voor ‘gemiddelde’, Med. staat voor ‘mediaan’ en SD staat voor ‘standaarddeviatie’. VVKV = verhouding van de voorziening voor kredietverliezen tot de totale activa. WVBV = winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen in verhouding tot de totale activa. ΔBL = mutatie van de bruto leningen. OL = verhouding van de oninbare leningen tot de bruto leningen. T1K = verhouding van het tier 1-kernkapitaal tot de risicogewogen activa. TA = natuurlijke logaritme van de totale activa. ΔBBP = landelijke verandering in het reële bruto binnenlandse product.

De variabele VVKV is over de gehele periode gemiddeld 0,38 procent van de totale activa. Het gemiddelde van de voorziening voor kredietverliezen lijkt verminderd te zijn in de periode van IFRS 9 ten opzichte van de periode van IAS 39, maar helemaal zeker is dit niet: in de periode van IAS 39 waren er enkele banken met een zeer lage voorziening voor kredietverliezen en in de periode van IFRS 9 waren er juist enkele banken met een zeer hoge voorziening voor kredietverliezen; hierdoor kan het gemiddelde vertekend zijn. Hetzelfde kan worden geconstateerd voor de variabele WVBV. ΔBL lijkt globaal hetzelfde gebleven te zijn in beide perioden, maar wel met grote standaardafwijkingen. Voor wat betreft de variabele OL, deze lijkt te zijn afgenomen in de periode van IFRS 9. De oninbare leningen zijn dus niet één-op-één meegegroeid met de bruto leningen. Zowel de variabele T1K als de variabele TA lijken globaal hetzelfde gebleven te zijn in de beide perioden. ΔBBP was over het gehele tijdsverloop relatief constant in alle betrokken landen, maar was in 2020 in al deze landen

negatief vanwege de coronacrisis. Dit verklaart het lagere gemiddelde in de periode van IFRS 9.

In de onderstaande Tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de Pearson correlatiecoëfficiënten en van de statistische significantie ervan. De belangrijkste correlaties zijn die met de variabele VVKV en die met de variabele WVBV.

Tabel 2 Correlatietabel

Variabele	VVKV	WVBV	ΔBL	OL	T1K	TA	ΔBBP
VVKV	1,000						
WVBV	0,461*	1,000					
ΔBL	-0,070***	0,072***	1,000				
OL	0,401*	0,037	-0,177*	1,000			
T1K	-0,036	0,088**	-0,015	-0,093**	1,000		
TA	-0,070***	-0,208*	-0,140*	-0,099**	-0,257*	1,000	
ΔBBP	-0,069	0,102**	0,015	0,096**	0,044	-0,111*	1,000

De dataset bevat 570 observaties van 95 banken uit de periode van 2015 tot en met 2020. De getallen zijn afgerond op drie decimalen achter de komma. * $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,10$. VVKV = verhouding van de voorziening voor kredietverliezen tot de totale activa. WVBV = winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen in verhouding tot de totale activa. ΔBL = mutatie van de bruto leningen. OL = verhouding van de oninbare leningen tot de bruto leningen. T1K = verhouding van het tier 1-kernkapitaal tot de risicogewogen activa. TA = natuurlijke logaritme van de totale activa. ΔBBP = landelijke verandering in het reële bruto binnenlandse product.

De correlaties van de variabele VVKV met de variabele T1K en met de variabele ΔBBP zijn statistisch insignificant. Op het eerste gezicht lijkt er dus geen indicatie te zijn voor kapitaalmanagement en evenmin lijkt er een indicatie te zijn voor een relatie van de voorziening voor kredietverliezen met de conjunctuur. De andere correlaties met de variabele VVKV zijn statistisch wel significant. Tussen de variabele WVBV en de variabele VVKV is het verband zelfs relatief sterk. Dit is niet onlogisch voor een bank, omdat meer winst waarschijnlijk betekent dat meer leningen worden verstrekt en dat er dus ook absoluut gezien meer bijzondere waardeverminderingen zijn. Het verband zegt echter in beginsel weinig over earnings smoothing, omdat gecontroleerd moet worden voor factoren zoals risico. Voor wat betreft de correlaties met de variabele WVBV is alleen de correlatie met de variabele OL statistisch insignificant.

Paragraaf 4.2 – Regressieresultaten

De regressieresultaten staan in Tabel 3. Het standaardmodel dat is weergegeven in paragraaf 2 staat in kolom (a). Ook zijn ter aanvulling regressieresultaten opgenomen in kolommen (b) en (c) voor beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde banken. Ter verduidelijking zijn bovendien de verwachte tekens van de coëfficiënten weergegeven in kolom (2).

Tabel 3 Lineaire regressieresultaten voor de relatie tussen de voorziening voor kredietverliezen en de winst voor belastingen en voor voorzieningen

(1) Variabele	(2) Tekens	(a) Totaal	(b) Beursgenot.	(c) N-Beursgenot.
C	?	-0,008** (0,040)	0,005 (0,647)	-0,003 (0,453)
WVBV	-	0,521* (0,000)	-0,154 (0,209)	0,651* (0,000)
IFRS*WVBV	+	-0,428* (0,002)	0,107 (0,418)	-0,497* (0,000)
IFRS	+/-	0,003 (0,106)	-0,004*** (0,090)	0,004* (0,001)
OL	+	0,037* (0,000)	0,046* (0,000)	0,020* (0,000)
ΔBL	+	-0,001 (0,636)	0,001 (0,619)	-0,000 (0,869)
T1K	-	-0,003 (0,437)	-0,001 (0,771)	-0,011** (0,023)
TA	+/-	0,000** (0,099)	-0,000 (0,896)	0,000 (0,889)
ΔBBP	+/-	-0,043* (0,000)	-0,045* (0,000)	-0,032** (0,017)
F-score		10,16* (0,000)	11,92 (0,000)	16,28* (0,000)
R ²		0,435	0,311	0,758
Observaties		570	264	306

Standaardfouten staan tussen haakjes. De getallen zijn afgerond op drie decimalen achter de komma. Het teken van C is van tevoren niet te voorspellen en het teken van de variabele IFRS hangt af van de feitelijke omstandigheden van de banken. * p < 0,01, ** p < 0,05, *** p < 0,10. N-Beursgenot. staat voor 'niet-beursgenoteerde banken' en Beursgenot. staat voor 'beursgenoteerde banken'. VVKV = verhouding van de voorziening voor kredietverliezen tot de totale activa. WVBV = winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen in verhouding tot de totale activa. ΔBL = mutatie van de bruto leningen. OL = verhouding van de oninbare leningen tot de bruto leningen. T1K = verhouding van het tier 1-

kernkapitaal tot de risicogewogen activa. TA = natuurlijke logaritme van de totale activa. ΔBBP = landelijke verandering in het reële bruto binnenlandse product.

Op basis van de F-score in kolom (a) kan worden geconcludeerd dat het standaardmodel als geheel gebruikt kan worden om de voorziening voor kredietverliezen te voorspellen en zodoende de hypothesen te toetsen. Hetzelfde geldt voor het model in kolom (b) voor beursgenoteerde banken en voor het model in kolom (c) voor niet-beursgenoteerde banken.

De variabele die van belang is voor de eerste hypothese is WVBV. Dit is het verband tussen enerzijds de winst voor belastingen en voor voorzieningen en anderzijds de voorziening voor kredietverliezen in de periode van het incurred loss model van IAS 39. Op basis van de literatuur werd verwacht dat geen earnings smoothing zou plaatsvinden in deze periode. Dit zou betekenen dat het verband noch statistisch significant zou zijn noch positief zou zijn. Het verband is echter statistisch significant op 1%-niveau en is bovendien positief (0,521). Op basis van de dataset lijkt er dus sprake te zijn van earnings smoothing bij Europese banken in de periode van 2015 tot 2018. Dit betekent dat de eerste hypothese moet worden verworpen. Voor de betrouwbaarheid van de resultaten is het echter zinvol om onderscheid te maken tussen beursgenoteerde banken en niet-beursgenoteerde banken. Dit onderscheid is immers relevant om de motieven voor earnings smoothing te kunnen achterhalen. De regressieresultaten staan in kolom (b) voor beursgenoteerde banken en in kolom (c) voor niet-beursgenoteerde banken en zorgen voor een belangrijke relativisering van de uitkomsten. Het verband tussen WVBV en VVKV is statistisch significant op 1%-niveau en is positief (0,651) voor niet-beursgenoteerde banken, maar dit geldt juist niet voor beursgenoteerde banken. Alleen niet-beursgenoteerde Europese banken lijken dus gebruik te maken van de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings smoothing in de periode van 2015 tot 2018.

Met het oog op deze resultaten ontstaan twee vragen. De eerste vraag is: waarom vindt earnings smoothing plaats bij niet-beursgenoteerde banken en juist niet bij beursgenoteerde banken? Het standpunt in de literatuur is immers dat beursgenoteerde banken een prikkel hebben om aan earnings smoothing te doen aangezien aandelenprijzen bij dit type banken een grote rol spelen. De juistheid van dit standpunt is veelvuldig in de literatuur aangetoond (zie bijvoorbeeld Anandarajan, Hasan & McCarthy 2007). Een mogelijk antwoord, zoals besproken in paragraaf 2.4, is dat niet-beursgenoteerde banken over het algemeen kleiner zijn

en dus minder diversificatie mogelijkheden hebben. Kortom, niet-beursgenoteerde banken zijn aan de voorziening voor kredietverliezen overgelaten om risico te verbergen (Fonseca & González, 2008). Köhler (2014) vindt aanwijzing hiervoor bij Europese banken. Hij vindt dat niet-beursgenoteerde banken in Europa over het algemeen kleiner zijn dan beursgenoteerde banken en dat grotere banken een gediversifieerdere portfolio hebben. Een belangrijk ondersteuning voor deze bevinding is dat de beursgenoteerde banken in dit onderzoek inderdaad gemiddeld genomen groter zijn. De tweede vraag is: waarom wordt earnings smoothing gevonden bij Europese banken in de periode van het incurred loss model van IAS 39, terwijl bijna alle eerdere onderzoeken hiervoor geen bewijs vinden? Een mogelijk antwoord hierop ligt in het verlengde van de eerste vraag. In eerder onderzoek naar Europese banken is meestal geen onderscheid gemaakt tussen beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde banken. Het is derhalve een te snelle conclusie dat niet-beursgenoteerde banken niet aan earnings smoothing deden in de periode van het incurred loss model van IAS 39. Het is derhalve moeilijk om een vergelijking te maken. Een tweede mogelijk antwoord volgt uit de motieven voor earnings smoothing. Veel onderzocht in de literatuur is bijvoorbeeld de invloed van extern toezicht op earnings smoothing bij banken (zie bijvoorbeeld Gebhardt & Novotny-Farkas, 2011). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van data van rond 2018, terwijl eerder onderzoek voornamelijk plaatsgevonden heeft rond de verplichte invoeringsdatum van IAS 39 in Europa in 2005. Na de financiële crisis van 2008 heeft het Europese banktoezicht echter een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Een voorbeeld hiervan is de invoer van een supranationaal banktoezicht in Europa in 2012 (zie bijvoorbeeld De Rynck, 2016). Kortom, er is in meer dan tien jaar tijd veel veranderd.

De variabele die van belang is voor de tweede hypothese is $WVBV \cdot IFRS$. Dit is een interactie-effect voor het verband tussen enerzijds de winst voor belastingen en voor voorzieningen en anderzijds de voorziening voor kredietverliezen in de periode van het expected loss model van IFRS 9. Op basis van de literatuur werd verwacht dat sprake zou zijn van earnings smoothing in deze periode. Verwacht werd bovendien dat het verband statistisch significant zou zijn en voldoende positief zou zijn om een mogelijk negatieve coëfficiënt van $WVBV$ te compenseren. De gevonden coëfficiënt is statistisch significant op 1%-niveau, maar is echter negatief. De negatieve coëfficiënt wordt evenwel gecompenseerd door de voldoende hoge coëfficiënt van $WVBV$ zodat het totale verband toch positief is ($0,521 - 0,428 = 0,093$). Op basis van de dataset kan dus worden geconcludeerd dat sprake is van earnings smoothing bij Europese banken in de periode van 2018 tot en met 2020. De

tweede hypothese wordt dus aanvaard. Net zoals in de periode van IAS 39 is het echter zinvol om onderscheid te maken tussen beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde banken. Het verband tussen WVBV en VVKV bij niet-beursgenoteerde banken in de periode van IFRS 9 is statistisch significant op 1%-niveau en is negatief (-0,497), maar ook hier geldt dat de coëfficiënt van WVBV voldoende hoog is om de negatieve coëfficiënt te compenseren zodat het totale verband positief is ($0,651 - 0,497 = 0,154$). Het verband tussen WVBV en VVKV bij beursgenoteerde banken in de periode van IFRS 9 is echter niet statistisch significant. Alleen niet-beursgenoteerde Europese banken lijken dus gebruik te maken van de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings smoothing in de periode van 2018 tot en met 2020. Het verband lijkt bovendien kleiner te zijn in de periode van IFRS 9 dan in de periode van IAS 39. De reden voor deze verlaging is echter moeilijk vast te stellen vanwege een groot samenstel van mogelijke factoren en vanwege beperkt eerder onderzoek naar het expected loss model.

Paragraaf 4.3 – Overige resultaten

Afgezien van earnings smoothing geeft de vormgeving van het onderzoek ook een mogelijkheid om uitspraken te doen over kapitaalmanagement en over de cyclische kenmerken van de beide loss modellen, zoals gebruikelijk in de literatuur. Deze informatie verschaft aanvullend inzicht in de voordelen en nadelen van de desbetreffende loss modellen. Omdat deze informatie niet essentieel is voor het beantwoorden van de hypothesen, maar wel een belangrijke context verschaft, zijn de resultaten opgenomen in Tabel 4 in de appendix. Op basis van het model in kolom (a) kan worden geconcludeerd dat het verband van de conjunctuur met de voorziening voor kredietverliezen over het gehele tijdsverloop negatief is: de coëfficiënt van ΔBBP is -0,094 in de periode van IAS 39 en is $-0,094 + 0,069 = -0,025$ in de periode van IFRS 9. Dit is niet verassend voor het incurred loss model, maar wel voor het expected loss model omdat dit verband juist positief zou moeten zijn. Sterker nog, een positief verband tussen de conjunctuur en de voorziening voor kredietverliezen was de voornaamste reden om over te stappen van het incurred loss model op een expected loss model. Zo zouden verliezen vroegtijdig worden verantwoord en zou geen herhaling plaatsvinden van de financiële crisis van 2008. Voor wat betreft kapitaalmanagement, op basis van het model in kolom (b) voor beursgenoteerde banken en op basis van het model in kolom (c) voor niet-beursgenoteerde banken kan thans tot een conclusie worden gekomen. Beursgenoteerde banken lijken over het gehele tijdsverloop niet aan kapitaalmanagement te doen: de coëfficiënt van T1K is statistisch insignificant in de periode van IAS 39 en is

positief in de periode van IFRS 9 (0,027). Niet-beursgenoteerde banken lijken in de periode van IAS 39 wel aan kapitaalmanagement te doen aangezien de coëfficiënt statistisch significant is en negatief is (-0,021), maar niet in de periode van IFRS 9 aangezien de totale coëfficiënt statistisch significant is en positief is ($-0,021+0,026=0,05$). Het expected loss model lijkt dus in beginsel tot minder kapitaalmanagement te leiden voor niet-beursgenoteerde banken.

Hoofdstuk 5 – Conclusie & Discussie

Paragraaf 5.1 – Conclusie

Vanaf 1 januari 2018 waren banken die IAS 39 toepasten verplicht om over te stappen op de opvolgende standaard IFRS 9. Onderdeel van de wijziging was de overgang van een incurred loss model naar een expected loss model voor bijzondere waardeverminderingen. Bij het incurred loss model moesten banken bijzondere waardeverminderingen pas verantwoorden als hiervoor objectief bewijs bestond, terwijl bij het expected loss model schattingen gemaakt moeten worden opdat verliezen vroegtijdig worden genomen. Deze wijziging is gedaan met het oog op de financiële crisis van 2008, omdat banken onder het incurred loss model een prikkel hadden om risicovolle leningen te verstrekken. Bij de wijziging is echter geen rekening gehouden met de gevolgen voor earnings management, juist terwijl de voorziening voor kredietverliezen wordt beschouwd als een belangrijk instrument voor earnings management bij banken. Dit roept de volgende hoofdvraag op: wat is de invloed van het ‘expected loss model’ van IFRS 9 op earnings management bij banken in vergelijking met het ‘incurred loss model’ van IAS 39? Deze hoofdvraag wordt verder gesplitst in twee deelvragen door earnings management met behulp van de voorziening voor kredietverliezen te beoordelen onder IAS 39 en onder IFRS 9.

Om onderzoek te kunnen doen naar ‘earnings management’ is het logischerwijs belangrijk om dit begrip eerst te definiëren. Er bestaat in de literatuur echter geen consensus over een definitie. Volstaan wordt dus met een algemene omschrijving van earnings management op basis van de literatuur. Een poging hiertoe heeft El Diri (2018) gedaan en deze stelt dat het bij earnings management gaat om het sturen van de winst binnen de geldende accounting regels. Omdat binnen de geldende regels wordt gebleven is hierbij geen sprake van fraude. Aanvullend wordt geconcludeerd dat de specifieke vorm van earnings management die banken lijken toe te passen ‘kunstmatige earnings smoothing’ is. Dit is het verschuiven van winsten van goede perioden naar slechte perioden om schommelingen in de winst te voorkomen. Voorts is gekeken naar mogelijke motieven voor earnings smoothing. In de literatuur worden drie motieven onderscheiden: (1) het beïnvloeden van de risicoperceptie van belanghebbenden, (2) de vormgeving van de beloning van managers en (3) vanwege externe invloeden.

Aansluitend bij de motieven voor earnings smoothing, in de literatuur wordt dikwijls een belangrijk onderscheid gemaakt tussen beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde banken. Door te kijken naar het verschil tussen beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde banken kan belangrijke informatie worden verkregen over de motieven voor earnings smoothing. Aandelenprijzen spelen immers geen rol bij niet-beursgenoteerde banken en daarmee vallen ook de eerste twee motieven voor earnings smoothing weg. Het daadwerkelijke verschil is echter op voorhand niet te voorspellen door een samenloop van factoren en is dus vooral een empirische kwestie.

Op basis van de literatuur worden vervolgens hypothesen opgesteld. De algemene consensus in de literatuur lijkt te zijn dat er geen earnings smoothing is onder IAS 39. Gezien deze informatie en de strikte regels van het incurred loss model luidt de eerste hypothese: banken gebruiken de voorziening voor kredietverliezen niet als instrument voor earnings smoothing onder het ‘incurred loss model’ van IAS 39. Er is weinig onderzoek gedaan naar earnings management onder IFRS 9, maar gegeven de grote beoordelingsvrijheid onder dit model luidt de tweede hypothese: banken gebruiken de voorziening voor kredietverliezen als instrument voor earnings smoothing onder het ‘expected loss model’ van IFRS 9.

Voor wat betreft de data van het onderzoek, alleen de geconsolideerde informatie van commerciële banken uit de Europese Monetaire Unie wordt gebruikt. Dit leidt tot 570 bruikbare observaties. Voor wat betreft de methode, aansluiting wordt gezocht bij Ozili (2019). Deze onderzoekt earnings smoothing met behulp van een lineaire regressieanalyse.

Er wordt bewijs gevonden voor earnings smoothing in de periode van het incurred loss model van IAS 39 en in de periode van het expected loss model van IFRS 9, maar alleen bij niet-beursgenoteerde banken. Earnings smoothing lijkt bovendien verminderd te zijn in de periode van IFRS 9 bij niet-beursgenoteerde banken. De eerste hypothese wordt dus verworpen en de tweede hypothese wordt dus aanvaard. De redenering is dat earnings smoothing bij niet-beursgenoteerde banken plaatsvindt en niet bij beursgenoteerde banken, omdat niet-beursgenoteerde banken over het algemeen kleiner zijn en deze geen andere mogelijkheden hebben om risico te verbergen dan met behulp van de voorziening voor kredietverliezen. Het is echter moeilijk om vast te stellen waarom earnings smoothing plaatsvindt in de periode van IAS 39, terwijl veel onderzoek geen bewijs hiervoor vindt. Dit ligt ofwel eraan dat eerder onderzoek in Europa geen onderscheid maakt tussen beursgenoteerde en niet-

beursgenoteerde banken zodat vergelijkingsmateriaal ontbreekt, ofwel aan het grote tijdsverschil in gebruikte data. Er is immers in meer dan tien jaar tijd veel veranderd, bijvoorbeeld qua toezicht. Geen verklaring kan echter worden gevonden voor de afname van earnings smoothing in de periode van IFRS 9. Voor wat betreft de overige resultaten, kapitaalmanagement lijkt afgenomen te zijn in de periode van IFRS 9, en het expected loss model vertoont niet de gewenste contracyclische kenmerken.

Met behulp van het voorafgaande kan de hoofdvraag worden beantwoord. In beide perioden is earnings smoothing aanwezig bij niet-beursgenoteerde banken, maar earnings smoothing lijkt wel afgenomen te zijn in de periode van het expected loss model van IFRS 9. Om tot een totaalbeeld te komen is het bovendien zinvol om de overige resultaten in acht te nemen. Het expected loss model lijkt kapitaalmanagement te hebben verminderd, maar het expected loss model heeft niet het doel bereikt voor wat betreft procyclische kenmerken. Of het expected loss model uiteindelijk beter is dan het incurred loss model is dus een ingewikkeld vraagstuk dat alleen door de desbetreffende gezagsorganen kan worden beantwoord.

Paragraaf 5.1 – Discussie

De grootste beperking van het onderzoek is het gebrek aan controle variabelen. Controle variabelen kunnen immers helpen bij het uitleggen van de resultaten van het onderzoek. Veel onderzoeken naar earnings smoothing bij banken nemen bijvoorbeeld een extra variabele op voor de intensiteit van het toezicht door gezagsorganen. Met behulp van deze variabele zou gekeken kunnen worden of het verband van niet-beursgenoteerde banken in de periode van IAS 39 inderdaad komt door een verandering in toezicht. Een tweede beperking is dat er geen periode van laagconjunctuur in de data zit. Met inbegrip van een laagconjunctuur in de data zou een betrouwbaarder beeld verkregen kunnen worden van de veranderingen in de voorziening voor kredietverliezen aangezien deze dan meer zal variëren.

De aanbevelingen voor vervolgonderzoek berusten op de beperkingen. Meer onderzoek is aan te bevelen naar earnings smoothing bij Europese banken onder het expected loss model van IFRS 9, in het bijzonder met meer controle variabelen en met een langer tijdsverloop. Bovendien kan er in de toekomst ook gekeken worden naar earnings management in de tijden van de coronacrisis. De noodzaak van vervolgonderzoek wordt versterkt omdat voorafgaande aan dit onderzoek geen eerder onderzoek is gedaan naar earnings smoothing bij Europese banken onder IFRS 9 met de gebruikelijke methode uit de literatuur.

Literatuur

Ahmed, A. S., Takeda, C., & Thomas, S. (1999). Bank loan loss provisions: a reexamination of capital management, earnings management and signaling effects. *Journal of accounting and economics*, 28(1), 1-25.

Allen, F. (1985). Repeated principal-agent relationships with lending and borrowing. *Economics Letters*, 17(1-2), 27-31.

Anandarajan, A., Hasan, I., & Lozano-Vivas, A. (2003). The role of loan loss provisions in earnings management, capital management, and signaling: The Spanish experience. *Advances in International Accounting*, 16, 45-65.

Anandarajan, A., Hasan, I., & McCarthy, C. (2007). Use of loan loss provisions for capital, earnings management and signalling by Australian banks. *Accounting & Finance*, 47(3), 357-379.

Barth, J. R., Caprio Jr, G., & Levine, R. (2004). Bank regulation and supervision: what works best?. *Journal of Financial intermediation*, 13(2), 205-248.

Beatty, A., Chamberlain, S. L., & Magliolo, J. (1995). Managing financial reports of commercial banks: The influence of taxes, regulatory capital, and earnings. *Journal of accounting research*, 33(2), 231-261.

Beatty, A., & Harris, D. G. (1999). The effects of taxes, agency costs and information asymmetry on earnings management: A comparison of public and private firms. *Review of accounting studies*, 4(3), 299-326.

Beatty, A. L., Ke, B., & Petroni, K. R. (2002). Earnings management to avoid earnings declines across publicly and privately held banks. *The accounting review*, 77(3), 547-570.

Beneish, M. D. (2001). Earnings Management: A Perspective. *Managerial Finance*, 27(12), 3-17.

Camfferman, K. (2015). The Emergence of the ‘Incurred-Loss’ Model for Credit Losses in IAS 39. *Accounting in Europe*, 12(1), 1-35.

Curcio, D., & Hasan, I. (2013). Earnings and capital management and signaling: the use of loan-loss provisions by European banks. *The European Journal of Finance*, 21(1), 26-50.

De Rynck, S. (2016). Banking on a union: the politics of changing eurozone banking supervision. *Journal of European Public Policy*, 23(1), 119-135.

Durović, A. (2019). Macroeconomic Approach to Point in Time Probability of Default Modeling – IFRS 9 Challenges. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 8(1), 209-223.

El Diri, M. (2017). *Introduction to earnings management*. Springer.

Fonseca, A. R., & Gonzalez, F. (2008). Cross-country determinants of bank income smoothing by managing loan-loss provisions. *Journal of Banking & Finance*, 32(2), 217-228.

Foos, D., Norden, L., & Weber, M. (2010). Loan growth and riskiness of banks. *Journal of Banking & Finance*, 34(12), 2929-2940.

Fudenberg, D., & Tirole, J. (1995). A theory of income and dividend smoothing based on incumbency rents. *Journal of Political economy*, 103(1), 75-93.

Gebhardt, G. U., & Novotny-Farkas, Z. (2011). Mandatory IFRS adoption and accounting quality of European banks. *Journal of business finance & accounting*, 38(3-4), 289-333.

Goel, A. M., & Thakor, A. V. (2003). Why do firms smooth earnings?. *The Journal of Business*, 76(1), 151-192.

Gomaa, M., Kanagaretnam, K., Mestelman, S., & Shehata, M. (2019). Testing the efficacy of replacing the incurred credit loss model with the expected credit loss model. *European Accounting Review*, 28(2), 309-334.

Greenawalt, M. B., & Sinkey, J. F. (1988). Bank loan-loss provisions and the income-smoothing hypothesis: an empirical analysis, 1976–1984. *Journal of financial services research*, 1(4), 301-318.

Köhler, M. (2015). Which banks are more risky? The impact of business models on bank stability. *Journal of Financial Stability*, 16, 195-212.

Kund, A. G., & Neitzert, F. (2020). Only Blunt Tools Left? How IFRS 9 Affects the Earnings and Capital Management of European Banks. *How IFRS*, 9.

Leventis, S., Dimitropoulos, P. E., & Anandarajan, A. (2011). Loan loss provisions, earnings management and capital management under IFRS: The case of EU commercial banks. *Journal of financial services research*, 40(1), 103-122.

Novotny-Farkas, Z. (2016). The interaction of the IFRS 9 expected loss approach with supervisory rules and implications for financial stability. *Accounting in Europe*, 13(2), 197-227.

Oberson, R. (2021). The Credit-Risk Relevance of Loan Impairments Under IFRS 9 for CDS Pricing: Early Evidence. *European Accounting Review*, 30(5), 959-987.

Osma, B. G., Mora, A., & Porcuna-Enguix, L. (2019). Prudential supervisors' independence and income smoothing in European banks. *Journal of Banking & Finance*, 102, 156-176.

Oyer, P. (1998). Fiscal year ends and nonlinear incentive contracts: The effect on business seasonality. *The Quarterly Journal of Economics*, 113(1), 149-185.

Ozili, P. K. (2019). Impact of IAS 39 reclassification on income smoothing by European banks. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 17(3), 537-553.

Ozili, P. K., & Outa, E. R. (2019). Bank earnings smoothing during mandatory IFRS adoption in Nigeria. *African Journal of Economic and Management Studies*, 10(1), 32-47.

Pastiranová, O., & Witzany, J. (2022). IFRS 9 and its behavior in the cycle: The evidence on EU countries. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 33(1), 5-17.

Sankar, M. R., & Subramanyam, K. R. (2001). Reporting discretion and private information communication through earnings. *Journal of accounting research*, 39(2), 365-386.

Scheiner, J. H. (1981). Income Smoothing: An Analysis in the Banking Industry. *Journal of Bank Research*, 12, 119–123.

Walker, M. (2013). How far can we trust earnings numbers? What research tells us about earnings management. *Accounting and Business Research*, 43(4), 445-481.

Yaari, V. (2005). Smoothing, conservative smoothing, and truth telling. *SSRN eLibrary*.

Zang, A. Y. (2012). Evidence on the trade-off between real activities manipulation and accrual-based earnings management. *The Accounting Review*, 87, 675-703.

Appendix

Tabel 4 Lineaire regressieresultaten voor kapitaalmanagement en de cyclische kenmerken van het incurred loss model en van het expected loss model

(1) Variabele	(2) Teken	(a) Totaal	(b) Beursgenot.	(c) N-Beursgenot.
C	?	-0,007*** (0,090)	0,010 (0,439)	-0,001 (0,781)
WVBV	-	0,522* (0,000)	-0,154 (0,194)	0,662* (0,000)
IFRS*WVBV	+	-0,442* (0,001)	0,111 (0,407)	-0,518* (0,000)
IFRS	+/-	0,001 (0,448)	-0,009** (0,044)	-0,000 (0,812)
OL	+	0,037* (0,000)	0,046* (0,000)	0,020* (0,000)
ΔBL	+	-0,000 (0,692)	0,001 (0,509)	-0,000 (0,940)
TA	+/-	0,000 (0,100)	-0,000 (0,770)	0,000 (0,921)
T1K	-	-0,002 (0,608)	-0,022 (0,108)	-0,021* (0,004)
ΔBBP	-	-0,094* (0,006)	-0,046* (0,000)	-0,032** (0,013)
IFRS*ΔBBP	+	0,069** (0,038)		
IFRS*T1K	-		0,027*** (0,054)	0,026* (0,002)
F-score		11,46	10,94	14,98
R ²		0,445	0,315	0,765
Observaties		570	264	306

Standaardfouten staan tussen haakjes. De getallen zijn afgerond op drie decimalen achter de komma. Het teken van C is van tevoren niet te voorspellen en het teken van de variabele IFRS hangt af van de feitelijke omstandigheden van de banken. * $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,10$. N-Beursgenot. staat voor 'niet-beursgenoteerde banken' en Beursgenot. staat voor 'beursgenoteerde banken'. VVKV = verhouding van de voorziening voor kredietverliezen tot de totale activa. WVBV = winst voor belastingen en voor de voorziening voor kredietverliezen in verhouding tot de totale activa. ΔBL = mutatie van de bruto leningen. OL = verhouding van de oninbare leningen tot de bruto leningen. T1K = verhouding van het tier 1-kernkapitaal tot de risicogewogen activa. TA = natuurlijke logaritme van de totale activa. ΔBBP = landelijke verandering in het reële bruto binnenlandse product.